

94125612-0	09/05/2025	עולם קטן	עמוד 20	1	14.31x35.9
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציורו - 80790					

ציון ירושלים

סדרת מאמרים חדשה על תולדות הציונות במבט רחב

הקמת מדינה יהודית - מחזון למעשה

הרב גיא אלאוף

היו הרבנים אלקלעי וקלישר, ואת הביצוע התחילו הרב מוהליבר וחבריו.

יודעי דבר עשויים להתעורר בשלב זה של הסיפור ולומר: הגם שהרב מוהליבר ללא ספק הנהיג את תנועת חובבי ציון, והגם שברור כי תנועה זו פעלה באופן מעשי ואף הקימה יישובים חקלאיים יהודיים בארץ ישראל, כבר בשלב מוקדם זה של התנועה הציונית היו מעורבים גם יהודים רחוקים מתורה ומצוות. שותפו של הרב מוהליבר להנהגת תנועת חובבי ציון היה הד"ר יהודה לייב פינסקר, יהודי מתבולל שהתרחק מכל דבר שבקדושה.

אור יהודה היא עיר קטנה במרכז הארץ, לא רחוק מגמל התעופה בן-גוריון. היא מאופיינת באוכלוסייה מגוונת מקרב עולי יהדות ארצות המזרח, ואף שוכן בה המוזאון היפה והצנוע למורשת יהדות בבל. אפשר למצוא בה גם אוכל איכותי בסגנון מזרח-תיכוני למכביר; צריך רק לבחור בין 'הטורק' ל'אצל עובד בכפר', בטוח שלא תתאכזבו.

טירת צבי הוא קיבוץ קטן ופסטורלי בעמק בית שאן. בסביבות הקיבוץ, המשתייך לתנועת הקיבוץ הדתי, אפשר למצוא אתרים ארכאולוגיים מרתקים מתקופת המשנה והתלמוד, המאפיינים את האזור הזה.

בשני המקומות הללו - מקומות מקסימים אך לא גדולים - מסתכמת פחות או יותר ההנצחה של שני ענקי העולם אשר חזו את הקמתה של מדינת ישראל. אור יהודה לרב אלקלעי, טירת צבי לרב קלישר. שני הרבנים שהציעו תוכנית מעשית ומפורטת לא פחות מזו של הרצל, ונקודות מסוימות

ועידת קטוביץ

תוכניתם אף עלתה על זו של הרצל, כמעט לא זכו להנצחה בציבוריות הישראלית.

וכאן הבן שואל: כיצד קרה שגדולי הדור הללו נדחקו לשוליים של התודעה ההיסטורית הישראלית, ואת מקומם תפסו אנשים אחרים (אשר כבודם במקומם מונח, ועוד נדבר עליהם), כמו הרצל, ויצמן ו'בוטניסקי'?

התשובה ההיסטוריוגרפית המקובלת היא שהתנועה אשר ניסו להקים הרבנים החשובים הללו נכשלה כישלון חרוץ. אכן, הרעיונות היו שלהם, אבל הם לא הצליחו להביאם לידי ביצוע. רק בימיו של הרצל תפסה התנועה הציונית נפח ממשי עד שהגיעה להגשמתה המאוחרת בהקמת מדינת ישראל. במילים אחרות, אכן, הרב קלישר והרב אלקלעי הם מבשרי הציונות, אבל לכלל תנועה מעשית לא באו, ולפיכך נדחקה חשיבותם ההיסטורית לשוליים.

יש טעם לפגם בתשובה זו, שהרי כך היא דרכם של תנועות רוחניות ומעשיות כאחת: אלו הוגים את הדרך, פעמים מצליחים ליישמה ופעמים לא, והבאים אחריהם מתקדמים עוד שלב ועוד שלב לקראת יישום הרעיונות הגדולים. אם כן, השאלה הגדולה שנצטרך לענות עליה היא זו: האם הרבנים הגדולים הללו התניעו את מהלך הציונות או שהתנועה הציונית קמה במנותק מהם, בשליש האחרון של המאה ה-19, ופעלה באופן עצמאי לחלוטין?

לשם כך עלינו לפנות לתנועה המעשית הראשונה שהתארגנה לקראת עלייה מסודרת לארץ ישראל מתוך מטרה להקמת מדינה יהודית. תנועה זו אינה הציונות בראשיתו של הרצל אלא תנועה שקדמה לה - חובבי ציון. כולנו זוכרים משיעורי ההיסטוריה את הקונגרס הציוני הראשון בשנת 1897 בראשות הרצל, שהוא טבע בו את הסיסמה האלמותית "בבאזל ייסדתי את מדינת היהודים". אך כמה מאיתנו זוכרים את ועידת קטוביץ, שהתכנסה כ-13 שנה לפני כן, בשנת 1884? ועידת קטוביץ הייתה יוזמה של ראשי תנועת חובבי ציון, אשר המרכזי שבהם היה לא אחר מהרב שמואל מוהליבר זצ"ל, רב העיר ביאליסטוק ומגדולי הרבנים בדורו. הרב מוהליבר הצהיר בכמה הזדמנויות שאת הרעיון המעשי להקמת יישובים חקלאיים בארץ ישראל לקראת ייסוד מדינה יהודית קיבל מאחד מגדולי הדור שלפניו, הלא הוא הרב צבי הירש קלישר זצ"ל. נכדו אף העיד עליו כי הושפע רבות מתורתו של הרב אלקלעי. והרי לנו תמונה שלמה של ראשית ההיסטוריה הציונית: ההוגים

זו הזדמנות טובה שבבילנו להכיר את דמותו של ה'מתבולל' פינסקר ולנקות את שמו הטוב מהחילונות שהודקה לו בהיסטוריוגרפיה הישראלית. כך לדוגמה כתב פינסקר לרב הנצי"ב, ראשי ישיבת וולוז'ין המעטירה, אשר תמך בכל נפשו ומאודו בתנועת חובבי ציון: "כבוד הרב הגאון הגדול מאור הגולה כבוד שם מורנו הרב רבי נפתלי צבי יהודא ברלין נ"י... מראש ידענו כי כבוד גאונו טרוד במצוה רבה החזקת תלמוד תורתנו הקדושה היא אבן פנה לכל המצות, ועל זה שמונו עינינו לבחור בכבוד גאונו הרם למען יראו אחינו שלומי אמוני ישראל כי גדולי עמנו באמת ככבוד גאונו, המקדישים כל ימיהם לתורה הקדושה, עוסקים גם במצות ישוב הארץ ששקולה ככל המצוות" ('ברית האהבה והשלום: הרב שמואל מוהליבר', הוצאת מגיד, עמ' 246). מה נדבר ומה נאמר? תנו לנו עוד חילונים כאלה לגאולה שלמה.

בהמשך המכתב מסביר הד"ר פינסקר לרב הנצי"ב כי השמועות על שביישובים של חובבי ציון לא שומרים את מצוות התורה שקריות לחלוטין, ומתאר את הרגשות האישיים שלו בנוגע לכך: "על פתח תקוה ויסוד המעלה לא נועז מעולם שום איש להגיד שאינם שומרים חלילה את תורתנו הקדושה... אין אני מסופק אפילו רגע אחד, כי אחינו המתיישבים בארץ הקודש צריכים להיות נאמנים עם ד' (כך במקור, ג"א) ועם תורתנו הקדושה, ועוד בראשית הנהגתי הזהרתי את הצעירים של הקולוניא גדרה להתרחק מן הכיעור ומן הדומה לו" (שם, עמ' 247). אני מכיר לא מעט רבנים בימינו שהמילים של פינסקר היו נראות להם מוגזמות וקשות מדי.

אם כן, אכן לא זכו הרב אלקלעי והרב קלישר לראות את מפעלם הרעיוני מגיע לכדי מעשה בימי חייהם. ככל הנראה זו הסיבה שאור יהודה אינה אלא עיר קטנה השוכנת למרגלות נמל התעופה הבינלאומי על שם דוד בן-גוריון. אבל תלמידים הנאמן, הגאון הרב שמואל מוהליבר זצ"ל (בשיתוף עם רבנים אחרים מגדולי הדור, כמו הנצי"ב שדיברנו עליו, ועוד רבים), הוא שהתחיל להביא את הרעיון לכדי מעשה. ידיו ושותפו הד"ר פינסקר ז"ל התחילו את חייו כיהודי מתבולל, אך ככל שעברו השנים והוא העמיק את פעילותו הציונית בחובבי ציון, הוא התקרב אף לדרכה של היהדות הנאמנה.

מדהים שאף מקומו של איש חזן ומעש דגול כמו הרב מוהליבר נדחק לשולי ההיסטוריה הישראלית. מדוע זה קרה? על כך בשבוע הבא.